

Het uitgeven van wetenschappelijke tijdschriften: specialistenwerk?

door J.J.F. Kels

Volgens Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal is een uitgever: 'Iemand die als bedrijf uitoefent het doen drukken van geschriften om die aan het publiek te verkopen'. In onze opinie is deze omschrijving veel te beperkt. Het gaat niet om 'drukken en verkopen', het gaat veeleer om 'informatie in omloop brengen' (op commerciële basis). Drukken is daarbij slechts één van de technieken, die de meeste uitgeverijen overigens allang niet meer onder eigen beheer uitvoeren.

Voor elke wetenschapper is informatie zijn belangrijkste grondstof. Hij gebruikt en verbruikt het en voegt er het zijne aan toe. Een wetenschapper kan, globaal gezegd, op twee manieren aan kennisopbouw en -verzameling doen: *formeel*, door middel van tijdschriften, boeken, databanken en netwerken, en *informeel*, door middel van persoonlijke contacten, congressen en tegenwoordig bijvoorbeeld ook door electronic mail over de internationale datanetwerken.

De wetenschappelijke uitgever houdt zich vooral bezig met de eerste vorm van formele communicatie. Traditioneel is het wetenschappelijke tijdschrift het meest verkozen medium onder wetenschappers. Waarom? Ten eerste is het voor een wetenschapper van belang dat *zijn* vinding gerelateerd wordt aan *zijn* naam en vastgelegd wordt. In tegenstelling tot een boek is een tijdschrift een dynamisch produkt, dat telkens het nieuwste van het nieuwste kan publiceren. Ten tweede garandeert een tijdschrift door zijn vaste abonnees een kennisverspreiding onder een toegewijd publiek. En tot slot worden in de meeste ontwikkelde landen nieuwe researchgelden direct gerelateerd aan het aantal wetenschappelijke publikaties. In de wetenschap is het niet zozeer 'Ik denk, dus ik besta', maar 'Ik publiceer, dus ik besta'.

Als gevolg van deze publikatiedruk bestaat een groot, soms zelfs een te groot, aanbod aan manuscripten. De wetenschappelijke uitgever ziet het als zijn taak deze informatie te selecteren en te kanaliseren ten behoeve van specifieke doelgroepen. Bij elk wetenschappelijk tijdschrift ziet daarom een *redactieraad*, samen met de uitgever, erop toe dat alle aangeboden materiaal gevalideerd en gecertificeerd wordt. Dit gebeurt bijvoorbeeld door middel van het zogeheten 'peer review' waarbij onafhankelijke vakgenoten controleren of resultaten en verslaglegging van een specifiek onderzoek beantwoorden aan de gangbare wetenschappelijke regels en tradities in het vakgebied. Zo wordt een waarborg afgegeven voor de oorspronkelijkheid van manuscripten en voor een tijdschrift als geheel. Ondanks de kritiekpunten zien de meeste wetenschappers zelf het systeem van onderlinge (anonieme!) beoordeling nog steeds als het minst slechte.

De uitgever zorgt dus voor overzichtelijkheid, classificatie en inzichtelijkheid in een almaar groeiende berg van informatie, maar hij biedt de auteur naast verspreiding van diens vondsten ook nog auteursbescherming. Met het registreren en bewaken van het auteursrecht ziet de uitgever erop toe dat anderen niet onrechtmatig met het materiaal aan de haal gaan.

De lezer selecteert zijn informatiebron op grond van aandachtsgebied, kwaliteit, snelheid en standing. De standing is sterk afhankelijk van de kwaliteit van de redactie en blijkt mede uit de citatiecijfers. Oplage en standing zijn niet zonder meer gerelateerd; in de tandheelkunde heeft het *Journal of the American Dental Association*, waarschijnlijk het bekendste en meest gelezen wetenschappelijke tijdschrift op tandheelkundig gebied een oplage van 140.000,

maar het *Journal of Dental Research*, onbetwistbaar het meest geciteerde, telt een oplage van slechts 7200.

Een auteur zal zijn voorkeur om in het ene en niet in het andere blad te publiceren, bepalen volgens vergelijkbare overwegingen. Zijn keuze wordt voornamelijk geleid door de reputatie van een tijdschrifttitel. Het zal daarom niet verbazen dat titels met een hoog afwijzingspercentage (en dus strenge peer review) een sterke aantrekkingskracht hebben.

Enkele ontwikkelingen zorgen voor fundamentele wijzigingen in het uitgeefspel van morgen of misschien zelfs al vandaag. De 'vrije wetenschap' komt onder steeds grotere druk te staan van de wensen van de samenleving. Het zwaartepunt verschuift van fundamentele kennisopbouw naar toepassingsmogelijkheden en concrete oplossingen voor concrete problemen. Veel huidige publikaties die nu nog naar aard 'door de wetenschapper, voor de wetenschapper' zijn, zullen hun karakter moeten wijzigen.

Door nieuwe communicatietechnieken kan veel informatie overal à-la-minute per netwerk opgevraagd worden, zonder nog langer fysiek in een bibliotheek aanwezig te hoeven zijn. De opslag van de publikatie in een overal toegankelijk computerbestand zal voldoende zijn om iedereen aan de gewenste informatie te helpen. Daarmee krijgt de internationale samenwerking in de wetenschap een nieuwe impuls. De noodzakelijkheid van een snelle (internationale) informatieverbreiding neemt recht evenredig hiermee toe. Uitgevers voelen daarom een sterke druk het uitgeefproces te versnellen. Natuurlijk mag dat niet gaan ten koste van de betrouwbaarheid van informatie.

Door het *overaanbod* aan informatie besteedt de gemiddelde wetenschapper inmiddels meer tijd aan het zoeken naar de juiste informatie dan aan het lezen ervan. De behoefte aan efficiëntie in de informatievoorziening wordt steeds meer kenbaar. Uitgevers lanceren daarom elektronische systemen met als doel informatie gemakkelijker toegankelijk te maken, beter te kunnen attenderen op relevante en nieuwe informatie en deze informatie de gebruiker 'op maat' aan te leveren.

Met het elektroniseren van onze informatie-omgeving door de uitgevers betreden tegelijkertijd nieuwe – en daarmee concurrenten van het traditionele tijdschrift? – spelers het veld. Producenten van software, databases, hardware, telecommunicatie-aanbieders zullen evenzeer deel willen nemen aan het informatiespel als uitgevers.

Maar het vakmanschap van de echte uitgever is natuurlijk niet afhankelijk van het medium: of het nou van papier is of uit bits en bytes bestaat. Hij concentreert zich als vanouds op de meerwaarde in de informatie *met* toepassing van aloude beproefde uitgeefprocedures, zoals peer review, ordenen en selecteren, begeleiden van redacties en auteurs om een betrouwbaar en overzichtelijk informatiepakket aan te kunnen bieden. In het verleden was het de uitgever die gespitst was op (selectie van) het aanbod van informatie. Vandaag de dag – en in toenemende mate morgen – gaat het om wat de gebruiker van informatie wenst. De uitgever verdiept zich daarom meer en meer in de problemen van de wetenschapper bij het vinden en het (kunnen) gebruiken van de juiste informatie. Het is niet langer alleen de wetenschapper die de omslag maakt van 'door nieuwsgierigheid gedreven' naar 'probleemoplossend te werk gaan'. Ook de uitgever specialiseert zich verder in zijn specialistenwerk.